

EEN KATHOLIEKE CHRISTENUNIE
Groenlezing, Utrecht, 8 april 2015
Mgr. Dr. Gerard de Korte

woord vooraf

Een katholieke bisschop houdt dit jaar de Groenlezing. Een primeur. Voor mij een teken van de snelle en positieve veranderingen binnen de christelijke gemeenschap. Ik beschouw uw uitnodiging als een vrucht van de oecumenische beweging. Vroeger begonnen wij als christenen van verschillende tradities met onze verschillen. Vandaag de dag starten wij met onze overeenkomsten, overigens zonder de verschillen te willen verdoezelen. Ik persoonlijk waardeer de oecumenische beweging als een vrucht van Gods Geest. Tegen die achtergrond beleef ik deze avond dan ook met grote dankbaarheid. Dat wil ik allereerst tegen u zeggen. Ik hoop dat u met mij deze dankbaarheid wilt delen. Later zal ik op de implicaties van de oecumene voor het politieke leven nader ingaan. (zie twee)

een

Groen van Prinsterer vanuit rooms-katholiek perspectief

Allereerst kijk ik graag terug op de betekenis van Groen van Prinsterer en dat dan natuurlijk vanuit rooms-katholiek perspectief. Groen was een antirevolutionair die tegenover de beginselen van de Franse Revolutie het evangelie van Christus plaatste. Hij zag in die zin een sterke antithese tussen het christelijk geloof en de cultuur van zijn dagen. Groen was aanvankelijk antikatholiek maar zag later de katholieken als bondgenoot en dat is niet verwonderlijk. Want in veel opzichten was ook de 19de eeuwse Romana antirevolutionair. De pausen hadden een zeer defensieve houding naar de cultuur van hun dagen. Ik noem vanavond paus Gregorius XVI met zijn encycliek Mirari Vos (1832) maar ook de meer bekende paus Pius IX met zijn encycliek Quanta Cura (1864). In een bijgevoegde syllabus werd de moderne cultuur vrij massief afgewezen. Vanuit een huidig perspectief kan de opstelling van de 19de eeuwse pausen zelfs reactionair worden genoemd. Een heel voorzichtige omslag in het duiden van de cultuur vinden wij vanaf paus Leo XIII in de late 19de eeuw. Maar de echte omslag is pas gekomen tijdens het Tweede Vaticaans Concilie, nu 50 jaar geleden.

Een voorbereiding van deze omslag valt achteraf al te zien bij een figuur als Frederic Ozanam, een katholiek sociaal denker en oprichter van de diaconale Vincentiusvereniging. Prof. Erik Borgman heeft een leus van Ozanam “passons aux barbares” ofwel “overlopen naar de barbaren”, gebruikt als titel van een van zijn publicaties. Met dat overlopen bedoelde Ozanam een doordenking van de erfenis van de Verlichting en de Franse Revolutie vanuit het evangelie. Geloof in de drieëne God en de idealen van de Revolutie konden ook met elkaar worden verbonden. Ozanam vroeg zich af of veel antirevolutionair denken feitelijk niet cultuurbepaald was. En waarom zou de monarchie of aristocratie vanuit het evangelie te prefereren zijn boven de democratie? Vrijheid, gelijkheid en broederschap kunnen immers vanuit het evangelie een authentiek christelijke invulling krijgen.

Binnen christelijke kring zijn er overigens altijd stemmen geweest die een scherpe antithese tussen christendom en de wereld hebben gerelativeerd, ook uit onverwachte hoek. Zo is van Abraham Kuyper de visie dat de Kerk soms tegenvalt en de wereld soms meevalt. Mogen wij dit horen als een echo van de visie van Augustinus dat er wolven binnen de Kerk zijn en schapen buiten? Een en ander komt in beeld als Augustinus spreekt over de Kerk als een

“corpus permixtum”, een gemengd lichaam. En zowel onder rooms-katholieken als protestanten leeft breed de gedachte van scheppingsgenade of algemene genade of “gemene gratie”. Het is de vertaling van de klassieke notie dat het goede, ware en schone buiten de Kerk als het werk van Gods Geest kan worden gezien. Al in de vroege Kerk horen wij bij Justinus over de “logos spermatikos”, het zaaïende Woord dat ook buiten het christelijk erf vruchten voortbrengt.

Binnen de Romana is het synthetische denken na het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965) weer dominant geworden. Daarmee ontstond ook de ruimte tot een erkenning van de gewetensvrijheid, de oecumenische beweging en de interreligieuze dialoog. De concilievaders spreken voortdurend met twee woorden: missie én dialoog. De bisschoppen van de Kerk zijn natuurlijk missionarissen van Christus als de Weg, de Waarheid en het Leven. Christus is Gods definitieve en onovertreffbare openbaring. Maar tegelijkertijd is er ruimte voor zowel de dialoog met christenen van andere tradities als ook met andere Godgelovigen. En uiteindelijk zoekt de Romana de dialoog met alle mensen van goede wil.

twee

Een rooms-katholiek bisschop houdt de Groenlezing

Al aan het begin van deze lezing noemde ik deze Groenlezing door een rooms-katholieke bisschop een vrucht van de oecumenische beweging. In de geschiedenis van de christelijke gemeenschap vallen verschillende breuken te traceren. Ik noem allereerst de breuk tussen het oosterse christendom en de westerse Kerk in 1054 maar ook het uiteenvallen van het westerse christendom vanaf 1517. Christenen van verschillende tradities hebben elkaar eeuwenlang genegeerd en beledigd maar ook vervolgd en zelfs vermoord. Wij kijken daar nu met schuldgevoel en schaamte op terug.

Ongeveer 100 jaar geleden kreeg de oecumenische beweging de wind in de zeilen. Het eerst in kringen van studenten, van zendelingen en missionarissen. Ik noem de oprichting van de Wereldraad van Kerken in 1948. Lange tijd bleef mijn Kerk oecumenisch uitermate gereserveerd maar de grote doorbraak kwam 50 jaar geleden tijdens het Tweede Vaticaans Concilie. Zoals in 1948 dr. Visser 't Hooft een grote rol speelde bij de oprichting van de Wereldraad, zo noem ik ook graag de naam van een andere Nederlander en wel de naam van kardinaal Willebrands als een belangrijk katholiek oecumenicus.

Er is de laatste eeuw heel veel bereikt waarvoor wij oprecht dankbaar mogen zijn. Begonnen wij vroeger met de verschillen. Nu beginnen wij met het benoemen van de overeenkomsten. En dat zijn er vele. Ik noem het gemeenschappelijk geloof in de God van Israël; het geloof in de menswording van God in Jezus Christus; het belijden van de drieëne God: Vader, Zoon en Geest. Maar ook 15 eeuwen traditie van de ongedeelde westerse Kerk.

Enkele jaren geleden publiceerde kardinaal Kasper het boek “Een rijke oogst” waarbij het resultaat van de katholieke oecumenische dialogen met verschillende andere christelijke kerkfamilies in beeld wordt gebracht. Overigens blijven er nog genoeg vragen voor een verdere oecumenische dialoog. Ik denk aan een heel cluster van vragen rond Kerk, ambt en sacramenten. Voor de komende jaren staat er dus nog genoeg op de oecumenische agenda.

drie

Politieke samenwerking van christenen in Nederland

In Nederland hebben christenen elkaar politiek al vroeg opgezocht. Ik vermeldde al dat Groen van Prinsterer de rooms-katholieken steeds meer zag als bondgenoten. Met name sinds Abraham Kuyper zien wij een intense samenwerking van protestanten en katholieken. Gezamenlijk hebben zij zich sterk gemaakt voor de erkenning en overheidsfinanciering van het bijzonder onderwijs. Deze schoolstrijd werd in 1917 tot een succes. Na de Tweede Wereldoorlog zijn er meerdere ontwikkelingen te traceren. Allereerst de al eerder genoemde oecumenische beweging maar ook moet een snelle ontkerkelijking en ontkerstening worden genoemd. Met name in katholieke kring zien wij sinds de zestiger jaren van de vorige eeuw een snelle deconfessionalisering. Met de voltooiing van de katholieke groepsemancipatie verlangen steeds meer katholieken in ons land naar een individuele emancipatie. Een van de gevolgen is een sterke politieke uitwaaiing van de katholieken. Het effect daarvan vormt een snel kleiner worden van de Katholieke Volkspartij. De oecumenische geest maar vooral ook de crisis bij de confessionele partijen leidt uiteindelijk tot het samengaan van de KVP, de ARP en de CHU in het Christen Democratisch Appèl in 1980. Het CDA ziet zichzelf als een christendemocratische partij maar staat ook open voor niet-christenen die het beginselprogramma kunnen onderschrijven. Het CDA verzamelt kiezers met een aantal bijbelse noties: naastenliefde, gerechtigheid, gespreide verantwoordelijkheid en rentmeesterschap.

Twintig jaar later, in het jaar 2000, volgde de oprichting van de ChristenUnie als een samengaan van GPV en RPF. Het is een partij van rechtzinnig gereformeerde christenen. Maar ook evangelische christenen en een beperkt aantal rooms-katholieken steunen de partij. Als gevolg daarvan is er regelmatig binnen de ChristenUnie discussie over de drie Formulieren van Enigheid, drie gereformeerde belijdenisgeschriften uit de 16de eeuw, als grondslag van de Unie. Evangelische christenen hebben immers geen band met deze belijdenisgeschriften en enkele antirooms-katholieke uitspraken in deze documenten kunnen voor rooms-katholieke christenen een barrière vormen.. Ik noem de opmerkingen in de Heidelbergse Catechismus over de Eucharistie maar ook artikel 36 uit de Nederlandse Geloofsbelijdenis over de overheid die alle afgoderij en valse godsdienst moet weren en uitroeien.

Vanavond wil ik nog een andere hinderpaal noemen. Rooms-katholieken en protestanten hebben een eigen taalgebruik. Katholieken spreken over Christus; menig rechtzinnig protestant spreekt over “Gristus”. Rooms-katholieken spreken over “Onze lieve Heer”; protestanten spreken over de “Here God”. In kringen van de ChristenUnie hoor ik ook regelmatig spreken over “bijbelgetrouwe” christenen. Ik herken dit als jargon van bepaalde gereformeerde en evangelische christenen dat echter niet zal landen bij het gros van de rooms-katholieken. In onze dagen beseffen wij het belang van hermeneutiek d.w.z. het besef dat mensen, levend vanuit culturele vooronderstellingen en belangen, de Heilige Schrift altijd moeten interpreteren. Een en ander maakt het spreken over bijbelgetrouw en niet bijbelgetrouw vaak al gauw te simpel. Al deze nestgeurverschillen bemoeilijken oecumenische contacten maar kunnen ook samenwerking op politiek niveau bemoeilijken.

vier

Naar een katholieke ChristenUnie?

Door de discussie rondom de Drie Formulieren van Enigheid klinken er binnen de ChristenUnie ook steeds stemmen om een bredere christelijke grondslag voor de partij te kiezen. En dat leidt tot de spannende vraag van deze avond: is het niet verstandig om te gaan spreken over een katholieke ChristenUnie? Nu weet ik dat bepaalde rechtzinnig protestanten

een koudwatervrees kennen voor het woord katholiek. Voor hen is dat immers direct synoniem met rooms-katholiek. Ik denk aan de protestantse vertaling van het woord katholiek in de Apostolische Geloofsbelijdenis met het woord “algemeen”. Dat maakt de titel van mijn lezing op het eerste gehoor extra prikkelend. Maar ik kan veel van deze spanning ook direct weer wegnemen. Ik spreek vanavond namelijk over katholiek in de vroegchristelijke betekenis van het woord.

De christelijke gemeenschap van de eerste eeuwen kende een veelheid aan stromingen en was derhalve veelvormig. Ik noem hier joodse christenen maar ook gnostische christenen en vele andere stromingen. Binnen dit pluriforme christendom ontwikkelt zich in de eerste eeuwen van onze jaartelling de brede katholieke geloofsgemeenschap. Bijna alle hedendaagse christenen in ons land zijn erfgenaam van dit katholicisme. Er zijn dus rooms-katholieken; protestantse katholieken maar ook evangelische katholieken. Het gaat om een brede definitie van katholiek naar de etymologie van het woord: algemeen en universeel.

Voor een antwoord op de vraag naar de inhoud van het katholiek geloof en de juiste leefwijze van een katholiek christen worden in de eerste eeuwen van de Kerk al snel drie structurelementen belangrijk: de canon van de Heilige Schrift, de kerkelijke ambten en de vroegchristelijke geloofsbelijdenissen. Binnen het vroegchristelijke katholicisme vormen twee basisovertuigingen het kloppend hart. Allereerst het geloof in de menswording van God in Christus en daarmee nauw verbonden het belijden van God als Vader, Zoon en Geest. Anders gezegd: het spirituele hart van het vroegchristelijke katholicisme vormt het geloof in de Incarnatie en het belijden van de Triniteit. Dit vinden wij ook terug in de structuur en de inhoud van de geloofsbelijdenissen van de vroege Kerk, de Apostolische Geloofsbelijdenis en de geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel.

Katholieke rechtzinnigheid heeft niet alleen te maken met vieren en belijden maar evenzeer met het concrete leven. De essentie van het onderwijs van Jezus vormt de boodschap van een God die ons onvoorwaardelijk liefheeft en ons in alle gebrokenheid wil aanvaarden. Jezus roept mensen op naar zijn Vader te luisteren, Hem te gehoorzamen en zich aan Hem toe te vertrouwen. Wandelen met God en gerechtigheid beoefenen horen bijeen als hol en bol. Christus vat dat alles samen in het dubbelgebod van de liefde: God beminnen en de naaste als jezelf. Zo kan de navolging van Christus gestalte krijgen. Christelijk leven heeft alles te maken met Christusgelijkvormigheid. Steeds meer moet mijn eigen “ik” worden omgevormd door Christus. Ik moet kleiner worden, zegt Johannes de Doper, maar Christus groter (Johannes 3,30). Of met de woorden van de apostel Paulus: “Niet ik leef maar Christus leeft in mij”(Galaten 2,20).

In de vroegchristelijke geloofsbelijdenissen behoort de katholiciteit tot de vier kenmerken van de Kerk. Katholiek denken is principieel universeel denken. God is immers de Schepper en Verlosser van alle mensen. Katholieke politiek is dan ook betrokken op alle rassen en klassen; op alle tongen en talen, betrokken op de gehele wereld.

Voor een katholieke ChristenUnie kan de Apostolische Geloofsbelijdenis een gemeenschappelijke traditietekst vormen. Overigens is het bijbels getuigenis en de christelijke traditie, naar mijn overtuiging, niet één op één in actuele politiek te vertalen. Al eerder sprak ik over de noodzaak van een verantwoorde hermeneutiek. De ChristenUnie denkt gelukkig relationeel als het gaat om het geloof en richt zich op allen die een relatie met Christus kennen. Maar ook dan ontkomen wij niet aan interpretatie van het Woord. Het is ook voor

christenpolitici altijd uitermate zinvol te overdenken of zij het Woord werkelijk gehoorzamen of het laten buikspreken.

Een wijziging van de fundering van de ChristenUnie door de gereformeerde belijdenisgeschriften uit de 16de eeuw te vervangen door vroegchristelijke geloofsbelijdenissen, zoals de Apostolische Geloofsbelijdenis en de belijdenis van Nicea-Constantinopel, kan zowel praktisch als principiële worden bekeken. Wat zijn de pro- en contra argumenten voor een katholieke ChristenUnie?

vijf

Een katholiek ChristenUnie praktisch benaderd

Ik zal praktisch beginnen. Het aantal evangelische christenen is in Nederland groeiend maar nog steeds getalsmatig beperkt. Op het eerste gezicht lijkt een verbreding richting de rooms-katholieken in Nederland meer profijt op te leveren. Er zijn tenslotte ongeveer 4 miljoen mensen binnen de Rooms Katholieke Kerk gedoopt. Maar u mag zich niet te rijk rekenen. De Romana is in Nederland door het secularisme ernstig verzwakt. Bij sociologisch onderzoek noemt 60% van de rooms-katholieke gedoopten zichzelf katholiek. Nu vormen 2,5 miljoen rooms-katholieken nog steeds een mooie doelgroep, hoor ik u denken. Door de ontzuiling in de laatste 50 jaar zijn de rooms-katholieken echter over alle partijen uitgewaaid, van SP tot PVV. De Nederlandse bisschoppen doen geen uitspraken (meer) over de partijkeuze van hun gelovigen. De Kerk heeft geen partijpolitieke voorkeur maar wel een aantal theologische en ethische standpunten met politieke implicaties. Iedere katholiek is geroepen om een goede afweging te maken en een verantwoorde gewetensbeslissing te nemen. Veel rooms-katholieken kiezen dan, al dan niet principiële, voor een niet-confessionele partij. Een en ander is ook heel goed mogelijk. In veel landen bestaan immers geen confessionele of christendemocratische partijen en brengen rooms-katholieken hun micro- en macro-ethische opvattingen tot uiting in partijen die geen expliciet gelovige grondslag hebben.

Alles bijeen is er naar mijn inschatting daarom geen grote rooms-katholieke visvijver voor de ChristenUnie. Ik vermoed dat de partij met name aantrekkelijk is voor de groep katholieken die het christendemocratische gehalte van het CDA te vlak en te flets vinden. Het zijn rooms-katholieken die zich of micro-ethisch of macro-ethisch in de ChristenUnie herkennen. Rond kwesties als abortus, euthanasie en prostitutie bestaat er inderdaad congenialiteit tussen het denken van de ChristenUnie en het katholiek sociaal denken en dat geldt ook voor veel sociale standpunten.

Het lijkt mij dat de ChristenUnie goed moet onderzoeken hoe de bestaande aanhang een grondslagwijziging zal waarderen. Het is van groot belang dat recht wordt gedaan aan de gereformeerde achterban van de partij. Bestaande kiezers moeten natuurlijk een koerswijziging kunnen meemaken en niet weglopen naar bijvoorbeeld de SGP als orthodox gereformeerde zusterpartij. Op praktische gronden moeten dus eerst alle knopen worden geteld voordat een wijziging van de partijfundering wordt doorgevoerd. Mijn inschatting is dat een bredere grondslag van de ChristenUnie niet zal leiden tot een groot aantal nieuwe rooms-katholieke kiezers.

zes

Een rooms- katholieke bruidsschat

Maar ik wil de eventuele wijziging van de fundering van de partij natuurlijk ook principieel aan de orde stellen. Juist in het licht van de oecumenische toenadering van de laatste halve eeuw zou een partij voor alle christenen, die de navolging van Christus in confessionele politiek willen vertalen, een aantrekkelijke optie kunnen zijn. Het katholiek sociaal denken kan de ChristenUnie met een aantal kernnoties inspireren en verrijken. Met andere woorden: ik schets graag de contouren van de rooms-katholieke bruidsschat.

Het katholiek sociaal denken heeft zich ontwikkeld vanaf de eerste sociale encycliek “Rerum Novarum” van paus Leo XIII uit 1891. In nieuwe encyclieken en andere pauselijke teksten is dit denken voortdurend geactualiseerd. Ik noem hier vandaag “Caritas in Veritate” van paus Benedictus en de apostolische exhortatie “Evangelii Gaudium” ofwel “De vreugde van het evangelie” van paus Franciscus.

Fundamenteel in het rooms- katholiek sociaal denken staat de bescherming van de **menselijke waardigheid**. Ieder mens is immers geschapen naar Gods beeld. Wie de mens schendt, schendt daarmee de Schepper. Dat vormt de gelovige achtergrond voor het beschermen van het leven vanaf de conceptie maar ook van het oude, aftakelende leven. Dat vormt ook de motivatie voor een actief bestrijden van mensenhandel en prostitutie. In de liberale visie vormt de samenleving een verzameling van individuen. In een katholiek sociaal denken ontplooit een mens zijn individualiteit in een door de gemeenschap. De mens is principieel een relationeel wezen. Vandaar dat het katholiek denken liever spreekt over **personalisme** dan individualisme. De mens komt als persoon tot ontplooiing in verbondenheid met anderen en met God als de Ander.

In het denken over individu en gemeenschap wordt in de protestantse traditie overigens een ander accent gelegd dan binnen het rooms- catholicisme. De Reformatie heeft het individualisme veel ruimte gegeven. Het klassiek rooms- katholiek denken is principieel een gemeenschapsdenken: ik ben katholiek met de katholieken. Communio vormt een katholiek sleutelwoord. Het gaat om een “sentire cum Ecclesia”, een meevoelen en meedenken met de Kerk. Dat is een andere insteek dan de nadruk op het individu zoals dat doorklinkt in de klassieke vraag van Maarten Luther: “Hoe krijg ik een God die mij rechtvaardigt”. Het opnieuw doordenken van het belang van de gemeenschap kan de ChristenUnie zeker voeden als het gaat om de overmatige individualisering binnen onze cultuur en het versterken van de sociale samenhang binnen onze cultuur.

Vanuit het gemeenschapsdenken is het niet verwonderlijk dat **solidariteit** een belangrijke notie binnen het katholiek sociaal denken vormt. Het gaat om onderlinge solidariteit, juist ook met de mens in nood. Deze notie heeft een stevig bijbels fundament. Ik noem het boek Exodus met het thema van de bevrijding van Israël uit de slavernij maar ook met het thema verbond. In de profetische traditie vinden wij scherpe aanklachten tegen onrecht. Profeten als Jesaja en Amos gebruiken felle woorden om sociale ongerechtigheid binnen het ene verbondsvolk aan de kaak te stellen. Juist omdat God met het gehele volk een verbond heeft gesloten mogen de verschillen tussen arm en rijk niet te groot worden. In de lijn van de profeten staat ook het onderwijs van Christus. Hij is beschikbaar voor armen en zieken; voor “zondaars en bedelaars” (Noordmans) . Bij het laatste oordeel zullen de werken van barmhartigheid als kleine daden van humaniteit een belangrijke rol spelen (vgl. Matheus 25). Micro uit zich dat in naastenliefde; macro door de inzet voor gerechtigheid, vrede en

duurzaamheid. De mens is immers geen eigenaar van deze wereld maar een rentmeester of hovenier (Wil Derkse).

Voor een rechtvaardige samenleving is ook de notie van het **bonum commune** of algemeen welzijn van groot belang. De kwaliteit van de samenleving wordt ernstig bedreigd door een verabsolutering van deel- en groepsbelangen ten koste van de inzet voor het algemeen belang. Het belang van een ontwikkelde publieke moraal moet niet worden onderschat. Vanuit katholiek sociaal perspectief maak ik mij oprecht zorgen over een dominant denken in markttermen als het gaat om publieke taken. In zorg en onderwijs moet productie worden gedraaid. Maar het is belangrijk om juist zorg en onderwijs vanuit bezieling gestalte te geven. In de zorg gaat het erom werkelijk een naaste te worden zoals de Samaritaan in de parabel die zich tot in zijn ingewanden laat raken door de nood van zijn naaste en zo barmhartigheid bewijst.. Vruchtbaar onderwijs vraagt om bezielde docenten die geen productie draaien maar de leerlingen en studenten de kans geven zich integraal te ontwikkelen. Han Fortmann sprak in dat verband al vele jaren geleden over de ontwikkeling van “heel de mens”. Inzet voor het bonum commune vormt ook de basis voor de bereidheid tot overleg. Het katholiek sociaal denken wijst klassenstrijd af en zoekt naar een harmonische verbinding van de verschillende maatschappelijke geledingen. Het gaat om de bereidheid om elkaar te zoeken en te vinden en compromissen te kunnen sluiten. Juist in ons land heeft polderen en schikken en plooiën een gematigde en nuchtere publieke cultuur opgeleverd. In het licht van het katholiek sociaal denken mogen wij die situatie in dankbaarheid koesteren.

Tenslotte noem ik de notie van **subsidiariteit**. Iedere samenleving bestaat uit allerlei gemeenschappen. Ik denk aan traditionele gemeenschappen als gezinnen, scholen, kerken, vakbonden en politieke partijen Maar ik denk ook aan nieuwe gemeenschappen zoals zorg, woon- en energiecoöperaties en allerlei andere nieuwe burgerinitiatieven en sociale netwerken. Volgens het katholiek sociaal denken moeten deze gemeenschappen de ruimte krijgen om zich te organiseren, in relatieve vrijheid ten opzichte van gezag op een hoger niveau. Anders gezegd: binnen het katholiek sociaal denken bestaat een decentrale tendens. De verantwoordelijkheid moet daar worden gelegd waar deze ook gedragen kan worden. Het hogere gezag vormt een subsidium, een hulp en ondersteuning, voor het lagere gezag. De staat scheidt randvoorwaarden zodat de samenleving tot bloei kan komen. Het subsidiariteitsbeginsel zet zo een rem op onnodige schaalvergroting, regeldrang en centrale aansturing. De kracht van burgers, groepen en gemeenschappen binnen de samenleving kan zo optimaal worden benut.

Tot slot wil ik iets zeggen over de toekomst van een katholieke ChristenUnie met als motto: de humanisering van de globalisering.

zeven

De katholieke ChristenUnie vandaag en morgen: humanisering van de globalisering

Al jaren geleden sprak dr. Ad Verbrugge over een “tijd van onbehagen”. Nederland is een bang en boos land geworden. Veel van onze landgenoten zeggen persoonlijk gelukkig te zijn maar hebben veel zorgen over de ontwikkelingen in ons eigen land, in Europa en de rest van de wereld. De achtergrond van het onbehagen is snel geschetst. Ik denk aan de blijvende economische onzekerheid na jaren van crisis, de ecologische zorgen, de internationale spanningen waarbij met name religieus geweld en het beleid van Rusland kunnen worden genoemd en de zorgen over de vergrijzing en ontgroening. Maar ook de politieke versplintering in ons land draagt zeker bij tot ontevreden burgers.

Onze politieke partijen stammen uit de tijd van de verzuiling. Maar die verzuiling is, zeker politiek gezien, grotendeel voltooid verleden tijd. Al een halve eeuw is er in Nederland sprake van ontzuiling en individualisering. Veel instituties krijgen weinig vertrouwen van de Nederlandse bevolking, dat geldt niet in de laatste plaats voor politieke partijen. Een en ander hangt zeker ook samen met het dominante pragmatisme. De meeste partijen hebben de ideologische veren afgeschud en denken vooral functioneel. Men vraagt zich vooral af wat werkt. Ook in Nederland zijn personen vaak belangrijker geworden dan politieke idealen.

Tegen die achtergrond zijn partijen met een duidelijk profiel voor een deel van het electoraat uitermate aantrekkelijk. Juist nu heeft ons land behoefte aan integere politici die met een helder moreel kompas varen. In die zin zie ik ruimte voor een katholieke ChristenUnie d.w.z. een partij die, gefundeerd op de vroegchristelijke geloofsbelijdenissen, christenen van allerlei tradities samenbrengt die principieel kiezen voor confessionele politiek. Voor deze katholieke ChristenUnie zie ik overigens genoeg uitdagingen.

Na de crisis van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog ontstond er een breed gedragen verlangen naar bestaanszekerheid. In Nederland werd na de moeilijke jaren van de Wederopbouw de verzorgingsstaat in de steigers gezet. Dit waarborgen van bestaanszekerheid werd gedragen door liberalen, sociaaldemocraten en christendemocraten.. Men ging spreken over het Rijnlandse model tegenover het Angelsaksische model. In dat Rijnlandse model staan niet alleen de aandeelhouders centraal maar wordt ook terdege rekening gehouden met de belangen van de werknemers en de wijdere omgeving. Bij een verantwoord maatschappelijk ondernemen gaat het niet alleen om winst voor de continuïteit van het bedrijf maar ook om de belangen van de werknemers en de toekomst van de planeet. Binnen de verzorgingsstaat werd een heel netwerk van sociale wetten gespannen.

De laatste decennia zien wij, mede door de digitale revolutie, een versnelde globalisering die al met Columbus rond 1500 is begonnen. Cultuur en economie zijn in transitie. Voor het kleine Nederland met zijn open grenzen en handelstraditie heeft dat grote consequenties. De versnelde globalisering vormt voor sommigen een geweldige kans maar vormt voor anderen een even geweldige bedreiging. De verzorgingsstaat botst steeds meer op grenzen en moet worden omgebouwd. Een grotere participatie van burgers is noodzakelijk. Het vormt een grote uitdaging voor een christelijk gefundeerde partij om de verbouwing van onze verzorgingsstaat tot een goed einde te brengen.

Paus Franciscus waarschuwt regelmatig voor een “globalisering van de onverschilligheid” en pleit voor een globalisering van de solidariteit en de barmhartigheid. Voor velen in ons land staat de bestaanszekerheid onder druk. Ik denk aan de grote groep werkelozen en arbeidsgehandicapten maar ook aan kwetsbare flexwerkers en mensen die onvrijwillig zzp’er zijn geworden. Ik noem ook ouderen die bezorgd zijn over een onverzorgde oude dag. Naar mijn inschatting kan de ChristenUnie inspiratie putten uit het katholiek sociaal denken juist als het gaat om een humanisering van de globalisering en de opbouw van een meer rechtvaardige participatiesamenleving. Het is daarbij goed te beseffen dat de dominante idealen van mondigheid, autonomie en zelfontplooiing weliswaar voor de brede middenklasse motiverend kunnen werken. Maar deze idealen zijn voor kwetsbare mensen uit de groeiende onderklasse onhanteerbaar en keren zich ideologisch zelfs tegen hen. Juist een partij als de ChristenUnie zal dat moeten doorzien en zal voor hen een schild willen zijn. Ook voor kwetsbare en afhankelijke burgers moet een waardig bestaan worden gewaarborgd.

Een humanisering van de globalisering kan inspiratie putten uit het katholiek universeel denken. Rooms- katholieken denken in termen van de Wereldkerk; verreweg de meeste protestanten denken vooral in termen van de plaatselijke kerkelijke gemeente of de nationale Kerk. Een en ander kan ook in het politieke denken doorwerken. Een wereldomvattend denken inspireert om steeds weer over eigen grenzen heen te kijken. Alle mensen zijn als schepselen van God immers broeders en zusters van elkaar. Het universele denken kan een barrière opwerpen tegen het groeiende populisme en nationalisme in Nederland en veel andere landen in Europa.

Al enkele eeuwen bepalen nationale staten het politieke landschap. De huidige wereld is verdeeld in zo'n twee honderd natiestaten. Maar wij weten ook van een versnelde globalisering van de economie en tal van problemen zijn alleen maar bovennationaal aan te pakken. Dat vormt een uitdaging voor iedere christenpoliticus die een katholiek universeel denken werkelijk serieus wil nemen. Het gaat dan om concreet beleid dat leidt tot minder onrecht, minder geweld en de bescherming van Gods schepping. In verbondenheid met de trouwe God zijn vrienden van Christus tot veel in staat.

De christelijke inzet voor een minder onrechtvaardige wereld komt overigens niet voort uit een naïef optimisme. Wij weten immers van menselijke gebrokenheid en zondigheid. Het is de Heer zelf die voorkomt dat de onrechtvaardigheid van de geschiedenis het laatste woord heeft. Vanuit een bijbels realisme weten wij dat al ons werken stukwerk blijft, altijd fragmentarisch en bedreigd. Maar deze wereld staat onder Gods belofte. Al onze inzet voor het Koninkrijk, al onze daden van naastenliefde en gerechtigheid zal de Heer bewaren en tot voltooiing brengen. In dat vertrouwen kan een katholieke ChristenUnie, in kracht van Gods Geest, een bijdrage leveren aan een meer duurzame en solidaire wereldorde.

Ik dank u wel.

geraadpleegde literatuur:

A.van de Beek, Lichaam van Christus en de Geest, Zoetermeer, 2012
Benedictus XVI, Caritas in Veritate, Vaticaanstad 2009
Erik Borgman, Overlopen naar de barbaren, Kampen, 2009
Franciscus, Evangelii Gaudium, Vaticaanstad 2013
Han Fortmann, Heel de mens, Hilversum, 1972
Nicolette van Gestel, De kracht van de gemeenschap, Nijmegen, 2015
Walter Kasper, Een rijke oogst, Berne Heeswijk, 2011
Ewout Klei/ Remco van Mulligen, Van God los, Amsterdam, 2014
Gerard de Korte, Hartelijk katholiek Utrecht, 2012
Gerard de Korte, Bouwen in vertrouwen, Baarn, 2013
Larry Liedentop, Inventing the Individual, London 2014
Eginhard Meijering, Geschiedenis van het vroege Christendom, Amsterdam, 2004
Ad Verbrugge, Een tijd van onbehagen, Nijmegen 2004
G.J.M van Wissen, De christendemocratische visie op de rol van de staat in het sociaal-economisch leven, Amsterdam, 1982
Bart Jan Spruyt, Voor religie en vrijheid, Apeldoorn 2015

